

5. Магрицька І. Семантична структура і культурна мотивація весільних фразеологізмів у східнословобожанських говірках // Діалектологічні студії. 2 : Мова і культура / [відп. ред. П. Грищенко, Н. Хобзей]. – Львів, 2003. – С. 182–193.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Квітка-Оснoв'яненко Г. Повісті та оповідання. Драматичні твори Г. Квітка-Оснoв'яненко. – К. : Наук. думка, 1982. – 540 с.
2. Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнословобожанських говірок (Луганська область) І. Магрицька. – Луганськ : Знання, 2003. – 172 с.
3. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу В. Д. Ужченко. – 4-е вид. – Луганськ, 2002. – 263 с.

Dmytro Odynchenko

Revealing of an ethnocultural component of internal form of phraseological units of phraseosemantic group “asking in marriage”

The article regards inner form of phraseological units of phraseosemantic group “asking in marriage” in the East-Steppe dialects, with the sub-groups of phraseologisms singled out, the peculiarities of reflection of asking in marriage ceremonies in structure and semantics of phraseological units analysed, the problems of motivation and figurativeness of the wedding phraseologisms outlined.

Key words: wedding formalism, asking in marriage ceremony, phraseologism, phraseosemantic group “asking in marriage”, figurativeness, motivation.

Сергій Яценко

З ІСТОРІЇ НАЗВ ХМІЛЬНИХ НАПОЇВ

На основі широкого фактичного матеріалу староукраїнських пам'яток проаналізовано деякі давні назви хмільних напоїв, розглянуто їхнє походження та семантику, в окремих випадках звернуто увагу на дериваційні особливості та фонетичні зміни, що відбулися в процесі мовного розвитку.

Ключові слова: пиво, вино, хміль, назва, термін, семантика.

У попередній студії ми розглянули походження та семантику назв хмільних напоїв *квас*, *мед*, *пиво*. З метою послідовного відтворення цілісної картини староукраїнської лексики напоїв проаналізуємо гіперномени – назви напоїв і помонoмени *корчма* та *вино* [32, с. 53–56].

У давньоукраїнській мові найпоширенішими помонoменами із загальним значенням були дериват дієслова пити *питьє* < псл. **pitye*, яким позначали й хмільний напій, та *пиво* (із загальним значенням), можливо, під впливом старослов'янської мови або як семантичний архаїзм, пор. *вариво* [16, с. 37]. У староукраїнській мові синонімічний ряд загальних назв хмільних напоїв розширився – *напитокъ* (дериват від *напитися*): *а тые што въ кляшторз стариіе то въ томъ склепз собз напитоковъ розмаитыхъ коштовныхъ заживають съ паннами* (бл. 1626 бмн.) [11]; *напой* (дериват від *напоити*): *а я дамъ тобз напои зъ вина складаного а смак раискихъ яблoкъ моихъ* (п. XVI ст. б.м.н.) [11]; *поцло*. *Agualiculus. Canalis. Linter. Alues* [20, с. 485]; *трунокъ*: *уживати потравъ и трунковъ добрыхъ* [27, 2, с. 402]. Залишилася у вжитку й давньоукраїнська назва *питьє*: *питья* *вишлякого шинковать* або *варить не боронили* (1570) [2, 6 / 1, с. 79). Лексема *трунок* “алкогольний напій” є запозиченням із польської мови: пол. *trunek* “напій”, ст.-пол. *trunk, trank* “алкогольний напій”, яке пов'язують з н.-в.-н. *Trank* “напій” від *trinken* “пити” [8, 5, с. 656). Усі аналізовані назви в опрацьованих джерелах є переважно узагальнювальними саме до хмільних напоїв: *карчемъ чотыри, в которыхъ напитки вишлякие: медовые, пивные, винные и горелчаные* (1618) [2, 1 / 6, с. 469–470].

Варто зазначити, що в усіх досліджуваних джерелах помонoмен *пиво* має значення конкретного хмільного напою. Однак у першій половині XVII ст. в одному з контекстів він, очевидно, зберіг давньоукраїнську семантику “напої” із загальним значенням: *вазнеси, на страву и пива, видалем зо(л) ...* (1607 – 1645 Львів) [11]. Мабуть, тут ідеться про їжу й питво (пиття).

В одному з перекладних текстів раннього староукраїнського періоду зі значенням “хмільний напій” зафіксовано іменник *хмель*: *не пити хмеля ли мясь, ли о(т) жены своєю въздержатися на*

лзто (XIV ст.) [13, с. 112]. Назву пов'язують із псл. **хъмѣль* [29, 4, с. 249]. Очевидно, лексема позначала не якийсь конкретний напій, а мала загальне значення “хмільні напої”. Помономен утворено за аналогією до номінації рослини *хмзль*, відомої значно раніше [ПВЛ, с. 84], яку вживали при варіанті пиво. Пор.: у сучасній українській мові назва хміль позначає однорічну або багаторічну рослину родини шовковицевих, деякі види якої використовують у пивоварінні [25, 11, с. 97]. З такою семантикою назва пройшла впродовж усього староукраїнського періоду.

У сучасній українській літературній мові та говірках зазначені номени функціонують з різними семантичними змінами. Зокрема, сучасна лексема *напій* позначає спеціально приготовлену для пиття безалкогольну рідину і лише з конкретизаторами *спиртний* (алкогольний) указує, що напій хмільний [25, 5, с. 150]. Із такою самою семантикою в розмовній мові використовують назву *напиток* [25, 5, с. 144]. Словами *пиття* та *питво* позначають дію зі значенням пити, а також хмільний напій, приготовлений для частування, запивання їжі й т. ін. [25, 6, с. 368]. Спостерігаємо значне розширення семантики назви *трунок*. У літературній мові вона означає напій, як правило, алкогольний, а також відвар трав, коренів, лушпиння тощо для різних потреб, переважно для лікування. У діалектному вжитку назва є синонімом до слова *горілка* [25, 10, с. 298]; у багатьох місцевостях України від Закарпаття до Харківщини має значення “шлунок” [16, с. 339]. Діалектне вживання з такою семантикою пояснюють впливом назви *трунок* “напій”. На думку В. Німчука, який покликається на свідчення жителів Закарпаття, значення “шлунок” могло розвинутися на основі вислову *слабий на трунок* “який не може вживати алкогольний напій через те, що в нього потім болить шлунок” [16, с. 339].

У староукраїнській мові на позначення міцного хмільного напою вживали слово *корчма*: *А рокъ имъ тые корчмы почати варыти – на мясные запусы великого поста (1487 Радомль)* [23, 1, с. 501]; *...и заповедаль бы еси слугамъ своимъ и мецаномъ, што коръчмы в мѣсте не варили и по селомъ* [28, с. 36]. Позначало воно й заклад, у якому продавали хмільні напої: *па(н) ... Немиричъ ... запродалъ мнѣ ... ко(р)чму медовую, тивную и горелчаную* [1, с. 121]. З такою ж семантикою слово існувало і в давньоукраїнській мові, на що вказують виявлені дослідниками мови лексеми *кърчмарь*, *кърчमितь* “людина, яка торгувала хмільними напоями” [15, с. 38] та спільнокореневі деривати *кърчъмьница*, *кръчьмьница* (XI в.) з семантикою “місце для торгівлі напоями” [4, с. 104]. Очевидно, назва місця, у якому розпивали хмільні напої, і була перенесена на назву якогось напою (пор.: укр. *корчма*, ст.-рос. *корчма* “міцний напій” [26, 1, с. 1413]. Походження назви остаточно не з'ясовано. О. Потєбня ще в 1883 році висловив думку про те, що початкове значення слова було не місце для продажу напоїв, а постійний двір, тобто “дім на викорчуваному місці” [4, с. 104]. Зближують його також із болг. *къркам* “шумно їм, п'ю” та з хет. *kurk* “зберігати” як “місце збереження”. Упродовж останніх років підтримано давнє, усіма заперечуване виведення від ар. *harg* “видатки, витрати” (8, 3, с. 46). Давній номен і сьогодні функціонує в деяких закарпатських говірках з єдиним значенням – “заклад для торгівлі хмільними напоями”: *У корчмі дубл'ат сидіти під'ниці і* [18, с. 151].

Першу фіксацію помономена *вино* виявлено в досліджуваній пам'ятці поч. XV ст.: *а ещє есмь дали оброкъ тому монастыреви из нашего двора на каждый год цзльи по десѣть бочокъ вина (1411 Сучава)* [23, 1, с. 175]. У ранній період староукраїнської мови семантика лексеми *вино* була досить розгалуженою: “хмільний напій із ягід”, “ягоди винограду, виноград”, “виноградна лоза, виноградник” [21, 1, с. 434].

Донедавна дослідники історії мови вважали, що назва *вино* прийшла до нас разом із християнством, слово загальнослов'янське, запозичене в праслов'янський період із латинської мови через німецьке посередництво. Окремі мовознавці виводять її з якоїсь мови стародавніх культур середземноморських островів, Малої Азії та Кавказу III–IV тисячоліття до н. е. і пояснюють розвиток семантики таким чином: “витка рослина” > “плоди цієї рослини” > “напій із виноградного соку” [8, 1, с. 377]. Проте в найновіших дослідженнях заперечують запозичення назви. Її вважають праслов'янською спадщиною й пов'язують з праїндоевропейським терміном *woin* – “вино” [6, с. 648]. Таку думку аргументують тим, що виявлено співвідносні одне з одним слова для вина, з одного боку, в анатолійських мовах, а з іншого – у грецькій, вірменській, албанській і латинській, а також у германських і слов'янських мовах [там само]. Заперечує можливість запозичення помономена й М. Шанський, зважаючи на географічне поширення виноробства в стародавньому світі, і надає давньому номену *вино* первісного значення напою, а не рослини [31, 1, с. 100]. Ареал поширення вже в глибоку давнину в різних мовних групах Близького Сходу подібних за фонетичною формою слів зі значенням “вино”, “виноград” дає можливість схарактеризувати відповідні слова як “міграційні терміни”, які стосуються “винограду” і “вина”. Зокрема, наявність

співвідношень між назвами вина й винограду в кожній із груп мов (індоєвропейської, семітської, кортвельської) переконує про давність терміна, який переходив з однієї мовної групи до іншої на протомовному хронологічному рівні, тобто ще в період перед їхнім розпадом на окремі діалекти [6, с. 649].

На думку П. Черних, у давній Русі аналізований помономен позначав хмільний напій, привезений із Візантії [30, с. 69]. Однак виноград могли вирощувати й робити вино мешканці південного Заходу Русі або Тмуторокані [9, с. 123]. Найдавніша згадка про напій *вино* сягає 907 року, коли греки в Царграді піднесли Олегу отруєне вино; відзначено назву й серед добутих, яку Олег привіз до Києва. У 969 році Святослав, розповідаючи про торгівлю, називає вино в переліку грецьких товарів, а мед – руських [5, с. 270].

Особливість семантичного наповнення слова *вино* полягала в тому, що вже в давньоукраїнській мові номен позначав не тільки хмільний напій із винограду, а й хмільний напій із будь-яких плодів [14, с. 103], хоча в ділових документах XIV–XV ст. помономен *вино* зафіксований тільки як назва продукту з ягід винограду [10, с. 190].

Популярність вживання продукту, збільшення його виробництва зумовили появу нових назв, пов'язаних з місцем, способом приготування, інгредієнтами, смаковими якостями та міцністю напою. Зокрема, словосполучка *вино вареноє: sapa, a (e), вино вареноє* (19, с. 361) позначала виноградний сік, пор. лат. *sapa* “густий виноградний сік” [7, с. 899]. Недавно виготовлене вино мало назву *вино молодое: wпилисѧ вина молодого* (2-га пол. XVI ст.) [11], абсолютно синонімічним було словосполучення *вино новое: никто тыжь не вливае(т) вина ново(э)[о]* (1556–1561 рр.) [11]. П. Беринда переклав церковнослов'янським *месть* староукраїнськими відповідниками: *новое вино, мощь, или вино молодое* (12, с. 63). Вина поділяли на солодкі та кислі: *aigleuces, вино сла(д)кое* [19, с. 76] та *кислосе вино: Ма(р)тинъ каштелѧ ... ме(л) чере(с) слугѧ своего матыса ки(с)лого вина ... по(л)куфко(в) сѧ* (1583 Берестя) [24, 4, с. 66]. У контексті з іншими хмільними напоями зафіксовано також слово на позначення сорту вина *алякантъ (алакантъ)*, утвореного від назви іспанського міста Аліканте: *Тожь розѧмзѧ w медѧ, малмазѧ, алакантъ, и w горзлцѧ, и всакий // напоѧ, если без мзры: то смерть... тзлѧ твоесѧ* (1649 Чернігів) [24, 1, с. 101]. Уже в ранній період староукраїнської мови відомою була назва *малмазия* – сорт виноградного вина, яке виробляли в грецькому місті Мальвазії: *а мы имаемъ давати панову дистрихоу на кажды рокъ ... по десѧть бочокъ вина и по двѧ бочки малмазию* (1499 Сучава) [23, 1, с. 572]. Такі назви, як *вино венгерское* або *угорское* (угорське вино) (1583 Берестя), *вино муравское* (чеське вино): (1566 Берестя), *вино рынское* (рейнське, пор. ст.-пол. *Рун* “Рейн” (ріка) – 33, с. 457) (1563 Вільна) указували на місце виробництва хмільного напою [24, 4, с. 67].

У словнику української мови XVI – першої половини XVII ст. зазначено, що номен *есмирисмено* також указує на гатунок напою: *И давали емоу пити // есмирисмено вино wнь же прѧль* (1556–1561) [24; 4, с. 66]. Однак у біблійській енциклопедії зазначено, що це слово називало не хмільний напій, а заспокійливий засіб, який вживали ще давні євреї [3, с. 15].

Найменування вина залежало також і від назв основних та допоміжних компонентів, які використовували для приготування хмільного напою: *syncites, смоковное вино* [19, с. 391], *rhoites, шипковосе вино* [19, с. 355], *absinthites, пельинное вино* [19, с. 63], *marathrites, вино копровосе* [19, с. 263], *faecatium vinum, дрождено вино* [19, с. 193]. Очевидно, високоякісним був напій, який мав назву *trebellicum vinum, избра(н)ное вино* [19, с. 402], а менш якісний – *адупатон, вино слабое* [19, с. 72].

Слово *вино* з конкретизатором горзлосе в досліджуваній період позначало горілку: *Заставил есми князю Или ... две части ... имньѧ моего ... с корчмою вина горзлого* (1534 Луцьк) [24; 4, с. 66].

Необхідно зазначити, що, набуваючи нових семантичних відтінків як напою, помономен *вино* зберігав давнє значення “виноград” протягом усього староукраїнського періоду: *гроно вина* [12, с. 28]; *ѧбнимаю, ѧбемлю лозѧ: Збираю вино з виннои матицѧ, або з винницѧ* [12, с. 168].

У досліджуваних джерелах староукраїнської мови виявлено низку дериватів, похідних від аналізованої назви: *винарь (винарь)* “винороб” (1556–1561 Львів) та *винникъ (винъникъ)* з аналогічним значенням [24, 4, с. 62]. Для лексеми *винниця* характерною була не тільки полісемія, а й різноманітність фонетичної структури: *венница, виница, винница, винницѧ, винъница, винъница, винъница*. Вона позначала виноградний кущ, лозу (1556–1561 Львів) [11]; виноградник; винокурню – місце виготовлення вина (1650) [2, 3 / 4, с. 405]. Композит *виноберь* мав семантику “збір виноградного врожаю” (к. XVI ст. – поч. XVII ст.) [24, 4, с. 67]. Для пиття вина обладнували спеціальні кімнати – *винничный покой: Оувель мя есть царь до винничного покоя, и зрадилъ есть в*

мнз любовь (п. XVI ст.) [24, 4, с. 64]. Дериват *винный* (*винний*) стосувався процесів виготовлення, зберігання, вживання або продажу вина: *trulla a (e), отолоникъ, сосуд ви(н)ны(й), вапило* [19, с. 404]; *шынкъ виелякий: медовый, тивный, винный, и горелочный* (1618) [2, 1 / 4, с. 469]. Засвідчені також композити *винопитица* “п’яниця” (1156–1561), *винопитіє* “пияцтво” (1642 Львів) [24, 4, с. 70], *винопроданіє* “торгівля вином” [19, с. 289], *виночерпатель* “виночерпій” [19, с. 316].

Слово *вино* в сучасній українській літературній мові відоме з єдиним значенням – “напій із виноградного або з деяких інших ягідних та плодкових соків, що перебродили, набувши певної алкогольної міцності або аромату” [25, 1, с. 441]. У буковинських говірках лексема функціонує із семантикою “виноградний фруктовий напій” та зберігає давнє значення “виноград, виноградне гроно» і «виноградна лоза» [22, с. 50]. У закарпатських, окрім семантики “хмільний напій із плодкових соків”, паралельно з назвою *грезен* вона має значення “виноград” [18, с. 52].

Отже, проаналізовані лексеми є досить давніми, пройшли тривалий шлях мовного розвитку, зазнали істотних семантичних та фонетичних змін. Окремі з них стали нормою української мови, однак більшість функціонує тільки в народно-розмовній мові. У наступній студії ми продовжимо дослідження староукраїнських напоїв і запропонуємо вашій увазі лексему *горілка* та її різновиди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актова книга житомирського міського уряду кінця XVI ст. / [Підгот. до вид. М. Бойчук]. – К., 1965.
2. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденной при Киевском военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – К., 1859. – Ч. 1, т. 1; 1883. – Ч. 1, т. VI; 1914. – Ч. III, т. IV; 1876. – Ч. 6, т. I; 1909. – Ч. 8, т. III; 1911. – Ч. 8, т. VI.
3. Библийская энциклопедия. – Российское библейское общество, 1996. – 352 с.
4. Богатова Г. А. История слова как объект русской исторической лексикографии / Г. А. Богатова. – М. : Наука, 1984. – 256 с.
5. Воронин В. В. Пища и утварь / В. В. Воронин // История культуры древней Руси. Домонгольский период (Материальная культура). – М. – Л. : Изд-во АН СССР, 1948. – С. 262–275.
6. Гамкрелидзе В. Индоевропейский язык и индоевропейцы / В. Гамкрелидзе, В. В. Иванов // Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультур. – Т. 2. – Тбилиси, 1984. – 1328 с.
7. Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – Т. 2. – Москва, 1958. – 1904 с.
8. Етимологічний словник української мови : В 7 т. – К. : Наукова думка, 1982–2006. – Т. 1–5.
9. Історія української мови: Лексика і фразеологія / В. О. Винник, В. Й. Горобець, В. Л. Карпова та ін.; Редкол. : В. М. Русанівський (відп. ред.) та ін. – К. : Наук. думка, 1983. – 744 с.
10. Історія української мови: Фонетика. – Київ : Наук. думка, 1983. – 743 с.
11. Картотека Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. / Зберігається в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (м. Львів).
12. Лексикон словеноруський Памви Беринди / [Підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука] : Надрук. з вид. 1697 р. фотомех. способом. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 271 с.
13. Лукина Г. Н. Предметно-бытовая лексика древнерусского языка / Г. Н. Лукина. – М. : Наука, 1990. – 224 с.
14. Невоит В. И. Названия пищи и продуктов питания в древнерусском языке : дис. ... канд. фил. наук : 10.02.01 / В. И. Невоит. – К., 1986. – 201 с. – Библиограф. : с. 172–176.
15. Німчук В. В. Давньоруська побутова лексика / В. В. Німчук // Мовознавство. – 1981. – № 6. – С. 30–40.
16. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови / В. В. Німчук. – К. : Наукова думка, 1992. – 416 с.
17. Повесть временных лет // Лаврентьевская летопись. – 2-е изд. – Л. : Изд-во АН СССР, 1926–1927. – 286 с.
18. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
19. Славинецький Є. Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / [Підгот. до друку В. В. Німчук]. – К. : Наукова думка, 1973. – С. 59–420.
20. Славинецький Є., Корецький-Сатановський А. Лексикон словено-латинський // Там само. – С. 423–541.
21. Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) / Гл. ред. чл.-кор. АН СССР Р. И. Аванесов. – М. : Русский язык, 1988 – Т. 1–4.
22. Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
23. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : У 2 т. – К. : Наукова думка, 1977–1978. – Т. 1–2.
24. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : В 12 т. – Львів, 1994–2005. – Т. 1–12.

25. Словник української мови : В 11 т. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1–11.
26. Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка / И. И. Срезневский. – Слб., 1893 – 1912. – Т. 1–3.
27. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XVI – XVIII ст. У 2-х книгах / [Підгот. до вид. В. В. Німчук, Г. І. Лиса]. – К. – Нью-Йорк, 2002.
28. Торгівля на Україні XIV – середина XVII ст. Волинь і Наддніпрянина / [Упорядн. В. Кравченко, Н. Яковенко]. – К., 1990. – 408 с.
29. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / Пер. с нем и доп. О. Н. Трубачева. – М. : Прогресс, 1964 – 1973. – Т. 1–4.
30. Чепіга І. П. Староукраїнська реміснична лексика / І. П. Чепіга // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 40–46.
31. Этимологический словарь русского языка / Под руководством и ред. Н. М. Шанского. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1963 – 1982. – Т. 1 – 2 (Вып. 1–8).
32. Яценко С. А. Назви хмільних напоїв в українській мові XIV – XVII ст. / С. А. Яценко // Українська мова. – № 2. – С. 53–56.
33. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Warszawa : WP, 1957. – 806 s.

Sergiy Yatsenko

From the history of names of alcohol beverages

On the basis of broad factual material of old Ukrainian sources the names of alcohol drinks are analyzed, their origin and semantics regarded, in some cases the attention given to their derivation and phonetic changes.

Key words: beer, wine, hops, name, term, semantics.

Анастасія Сібрук

ЛЕКСЕМИ БИСЕРЬ І ЖЕМЧОУГЪ У ПАМ'ЯТКАХ ХІ–ХІV СТ.

У статті розглянуто етимологію, історію семантичного розвитку й лексичні особливості іменників бисерь та жемчоугъ у східнослов'янській писемності ХІ–ХІV ст.

Ключові слова: лексико-семантичне значення, підгрупа „назви каміння органічного походження”, східнослов'янські пам'ятки ХІ–ХІV ст.

Іменники *бисерь* та *жемчоугъ* належать до назв каміння органічного походження, які частовживані в східнослов'янських текстах ХІ–ХІV ст. Ці найменування є складовими тематичної групи „назви каміння”. У дослідженні Н. Л. Пушкарьової зазначено, що серед курганних знахідок трапляються комбіновані намиста з різних матеріалів, серед яких поширеними є шийні золоті прикраси з різноманітними перлами [4, с. 167]. Вивчення окремих шарів лексики в історичному аспекті належить до актуальних завдань лінгвістики. Мета статті – розглянути та пояснити етимологію, подати лексико-семантичний аналіз іменників за матеріалами давньоруських писемних пам'яток ХІ–ХІV ст.

Бисерь. Стел. *бисерь*, *бисърь*, *бисьрь* „перли” запозичене з араб. *busra*, мн. *buser* „підробні перли, стеклярус” через тюрк. *büsra* [Преобр., I: 26; Ф., I: 168; ЕСУМ, I: 202]. „*Бисер* виготовляли ще в Стародавньому Єгипті та Сирії, звідти він і потрапив до Європи” [1, с. 69]. Тому є очевидним, що назва прикраси була запозичена з тюркської мови.

За текстовими та словниковими матеріалами, слово *бисерь* є частовживаним у досліджуваній період. СДРЯ ХІ–ХІV ст. документує 56 уживань досліджуваного найменування [СДРЯ, I: 161]. З ядерним лексико-семантичним значенням „перли” лексема *бисерь* вжита в таких різножанрових пам'ятках ІХ–ХІІ ст., як Никонівський літопис, „Києво-Печерський Патерик”: „почте похвалившого не каменіємъ, ни *бисеромъ*, но царскою висотою одаривъ его” [*867, ЛНик, 10]; „Не акы снѣгъ сияющаго *бисьра* приимуть нь” [СлРЯ, I: 185]; „яко нѣкы *бисер* многоценный и даръ” [ХІІ, КПП, 300]. На позначення перлів, які використовували для прикрашання одягу, досліджуване найменування трапляється в давньоруських текстах ХІ–ХІV ст. Никонівський літопис, „Пролог „Лобковський”, Галицько-Волинський літопис та „Бджола”: „и *бисеромъ* обнизаныма одежами” [*1085, ЛНик, 113]; „блоудьница [...] мимо идѣше [...] оукрашена каменіємъ драгымъ. и *бисъромъ* и